

Pedagogia comparată

Fundamente teoretice
și cadre metodologice

Ion Albulescu

ȘTIINȚELE EDUCAȚIEI

ACADEMICA

INSTITUTUL EUROPEAN

ION ALBULESCU

Cuprins

Cuvânt înainte / 7

Introducere / 11

I. PROBLEMATICA PEDAGOGIEI COMPARATE / 19

1. Clarificări terminologice / 19

2. Promisiunile pedagogiei comparate / 22

3. Etapa de evoluție / 26

PEDAGOGIA COMPARATĂ

Fundamente teoretice și cadre metodologice

Cuvânt înainte de Constantin CUCOȘ

II. METODOLOGIA CERCETĂRII PEDAGOGICE
COMPARATIVE / 33

1. Metoda comparativă / 33

2. Documentația în cercetările comparative / 55

3. Etapele cercetării comparative / 90

4. Metode și tehnici particulare de cercetare / 101

4.1. Metodele socio-istorice / 102

4.2. Problem-approach / 104

4.3. Metoda arhetipală / 107

4.4. Clasificarea / 111

4.5. Metode și tehnici statistice / 115

4.6. Analiza de sistem / 119

4.7. Analiza de conținut / 120

Bibliografie / 129

Index / 137

INSTITUTUL EUROPEAN

2016

Cuprins

Cuvânt înainte / 7

Introducere / 13

I. PROBLEMATICA PEDAGOGIEI COMPARATE / 19

1. Clarificări terminologice / 19
2. Protoistoria pedagogiei comparate / 22
3. Etape de evoluție / 26
4. Contribuția instituțiilor internaționale / 39
5. Specificul pedagogiei comparate / 44
6. Caracterul interdisciplinar / 52
7. Domeniul de cercetare / 58
8. Finalitatea cercetărilor pedagogice comparative / 74

II. METODOLOGIA CERCETĂRII PEDAGOGICE COMPARATIVE / 83

1. Metoda comparativă / 83
2. Documentarea în cercetările comparative / 88
3. Etapele cercetării comparative / 90
4. Metode și tehnici auxiliare de cercetare / 101
  4. 1. Metodele socio-istorice / 102
  4. 2. Problem-approach / 104
  4. 3. Metoda anchetei / 107
  4. 4. Clasificarea / 111
  4. 5. Metode și tehnici statistice / 115
  4. 6. Analiza de sistem / 119
  4. 7. Analiza de conținut / 120

Bibliografie / 129

Résumé / 137

Abstract / 141

I. Problematika pedagogiei comparate

1. Clarificări terminologice

Pedagogii comparatiști întâmpină adeseori dificultăți, în cercetările lor, din cauza lipsei unei terminologii unitare și a unor criterii de comparație ferm stabilite și științific fundamentate. În literatura pedagogică poate fi întâlnită atât expresia „pedagogie comparată”, cât și expresia „educație comparată”. Prima expresie conține termenul „pedagogie”, care desemnează o disciplină științifică, cea de-a doua conține termenul „educație”, care desemnează un proces, un fenomen social și nu știința despre el. Din acest punct de vedere, am putea spune că prima expresie este mai adecvată și totuși, pozițiile față de utilizarea ei sunt diferite. Încă de la constituirea ei ca disciplină autonomă, unii autori nu au fost de acord cu utilizarea sintagmei „pedagogie comparată”. S-a considerat că o asemenea denumire s-ar putea referi exclusiv și restrictiv la comparații în materie de gândire, de teorie pedagogică, ceea ce ar îndrepta abordările mai degrabă spre doctrinele pedagogice comparate, o componentă a istoriei pedagogiei¹.

În lumea anglofonă s-a impus, aproape exclusiv, denumirea de „Comparative Education”, pentru a desemna această

¹ Maurice Debesse, Gaston Mialaret, *Traité de sciences pédagogiques*, volume 3, *Pédagogie comparée*, Presses Universitaires de France, Paris, 1972.

știință. Pedagogii din SUA au recurs și la alte denumiri mai potrivite, poate, studiului sistemelor educative străine: „International Education” și „Foreign Education”, folosite, mai mult sau mai puțin, cu același sens. În lumea francofonă, Jullien de Paris a folosit sintagma „Éducation comparée” pentru a desemna noua știință pe care o propunea. Mai apoi, renumiți autori, precum Alexandre Vexliard sau Maurice Debessse și Gaston Mialaret au preferat sintagma „Pédagogie Comparée”. Totuși, s-a folosit și sintagma propusă de Jullien de Paris, asociația comparatiștilor de limbă franceză numindu-se Association Francophone d'Éducation Comparée. În spațiul germanofon continuă să se folosească diferite denumiri. Încă Friederich Schneider a recomandat folosirea sintagmei „Vergleichende Erziehungswissenschaft” (Știința comparativă a educației), dar se folosesc frecvent și sintagmele „Vergleichende Pädagogik” (Pedagogie comparată), „Vergleichende Erziehung” (Educație comparată) și chiar „International Pädagogik” (Pedagogie internațională). Franz Hilker optează, în *Vergleichende Pädagogik eine Einführung in ihre Geschichte* (1962), pentru denumirea de „Pedagogie comparată”, deși consideră că semnificația semantică a termenului „pedagogie” (format din cuvintele grecești *pais* – băiat și *agon* – conducere) nu mai corespunde în prima sa parte, pentru că educația cuprinde ambele sexe și se extinde asupra adulților, iar partea a doua a cuvântului (*agon*) înseamnă mai mult decât educație, deoarece include procesele de creștere și formare. Așadar, denumirea de „Pedagogie comparată” s-ar referi la disciplina care unește clarificarea teoretică cu acțiunea practică, în timp ce „Știința educației comparate” s-ar ocupa numai cu teoria științifică a educației. Nici în spațiul hispanofon nu s-a ajuns la un acord în acest sens. Juan Tusquets (*Teoría y práctica de la*

Pedagogia Comparada, 1969) recomanda sintagma „Pedagogie comparată”, denumire folosită și de asociația spaniolă a comparatiștilor. Federico Ferrer, în lucrarea *Educación Comparada: fundamentos teóricos, metodología y modelos* (1990), își manifestă dezacordul față de utilizarea sintagmei „Pedagogie comparată”, considerând că mult mai potrivită este sintagma „Educație comparată” utilizată deja în literatura de specialitate din Anglia, Franța, Spania etc. Și în opinia lui Jose Luis Garcia Garrido² sintagma „Educație comparată” este cea care întrunește mai multe condiții pentru a denumi această știință, din următoarele motive:

- 1) este cea mai apropiată de terminologia folosită în plan internațional;
- 2) cunoaște o mai veche tradiție, care începe în 1817 cu Marc-Antoine Jullien de Paris;
- 3) este cea mai adecvată din punct de vedere semantic, pentru că face referire atât la obiectul cercetării, cât și la metoda folosită.

Denumirea de „Pedagogie comparată” nu i se pare convenabilă, considerând că nu pedagogia, ci educația ca sistem social este cea care se compară cu adevărat.

În ceea ce ne privește, optăm pentru utilizarea sintagmei „Pedagogie comparată”, care se regăsește cu precădere în scrierile pedagogice românești anterioare³. Utilizarea denumirii

² Jose Luis Garcia Garrido, *Fundamente ale educației comparate*, traducere de Paula Braga, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995, pp. 83-84.

³ Nici în pedagogia românească nu a existat un consens cu privire la denumirea disciplinei. Iosif Antohi a propus utilizarea denumirii de „știința educației comparate” în locul celei de „pedagogie

de „Educație comparată” în lucrările elaborate în limba engleză sau în cele care vor să se ralieze terminologiei consacrate în plan internațional prin acestea poate fi înțeleasă și prin prisma faptului că în limbajul pedagogiei anglo-saxone „education” este sinonim cu „pedagogie”. Și atunci, arată Ștefan Bârsănescu, „...e firesc ca în țările anglo-saxone să se folosească expresia *educație comparată* sau *educație comparativă*, fiindcă acolo termenul de educație face *double emploi*, denumindu-se cu el atât educația ca proces cât și pedagogia ca teorie sau știință despre acest proces”⁴. În limba română se face deosebirea între pedagogie și educație, fără a se ajunge la confuzii. Desigur, abordarea comparativă este centrată pe educație, privită ca fenomen social, ca o formă distinctă a conștiinței sociale determinată și determinabilă prin evoluția culturală a unei națiuni, dar știința care realizează o astfel de abordare este pedagogia.

2. Protoistoria pedagogiei comparate

Demersul de a stabili identitatea științei comparative a educației, prin clarificarea istoriei sale, presupune luarea în considerație a contribuțiilor semnificative aduse în timp la conturarea unei astfel de abordări. În domeniul educației s-a recurs mereu la comparație. Cele mai vechi texte referitoare la educație, pe care istoria ni le oferă, conțin aprecieri de natură comparativă. Călătorii antichității s-au arătat deseori interesați

comparată” (vezi Iosif Antohi, „Obiectul și sarcinile științei educației comparate”, în *Revista de pedagogie*, nr. 9, 1967, p. 120).

⁴ Ștefan Bârsănescu, „Reflecții cu privire la pedagogia comparată”, în *Revista de pedagogie*, nr. 12, 1968, p. 13.

de activitățile educative ale popoarelor pe care le-au vizitat, comparându-le cu ale lor. În Antichitatea greacă, pentru atenieni comparațiile în plan educativ cu spartanii constituiau o obișnuință, așa cum o atestă, de exemplu, Platon. Elemente de analiză comparativă întâlnim și în scrierile lui Xenofon, Aristotel, Plutarh, Cicero, Tacitus ș.a. În Antichitatea greco-romană recursul la comparație era frecvent, inclusiv în ceea ce privește educația, abordare preluată, mai apoi, într-un fel specific, și de Sfinții Părinți ai Bisericii creștine. Clement Alexandrinul, de exemplu, în lucrarea *Pedagogul* s-a arătat deschis față de cultura antică greacă, încercând chiar o conciliere a filosofiei grecești cu doctrina creștină, considerând că filosofia greacă îi este necesară creștinismului pentru întărirea credinței sale. Făcând o comparație între elenism și creștinism, el îi impută celui dintâi numeroase erori, recunoscându-i doar câteva adevăruri rămase în germen, adevăruri pe care doar creștinismul le poate desăvârși. În domeniul moralei, Clement Alexandrinul opunea caracterului eminent practic al comportamentelor etice, promovat de filosofii greci, principiul universalității moralei creștine. Interesul pentru comparații s-a estompat, mai apoi, în Evul Mediu, cultura creștină de atunci punând un mai mare accent pe unitate, decât pe diversitate. O evidentă tendință uniformizatoare se regăsea în majoritatea manifestărilor educative. În timpul Renașterii, interesul europenilor pentru tot ce era exterior culturii din care fiecare făcea parte începea, încet-încet, să se amplifice. Respingând autoritatea autorilor medievali, umaniștii renascentiști, de la Petrarca și Pico della Mirandola până la Galilei și Da Vinci, au făcut, prin preocupările lor, să renască numeroase idei și doctrine aparținând antichității greco-latine, precum platonismul, stoicismul, epicureismul, atomismul etc. Operele anticilor, privite ca fiind sursa înțelepciunii, erau analizate, comparate, valorizate.

Relatările de călătorie cu privire la modul în care se făcea educație în diverse locuri au sporit în epoca modernă. La sfârșitul secolului al XVIII-lea se producea însă o importantă schimbare în interesul pentru comparațiile realizate în mod deliberat și sistematic, extinse la aproape toate ariile sau sferile activității umane și, mai ales, la instituțiile sociale⁵. Motivația acestui interes pentru comparație trebuie căutată în izvoarele Iluminismului. Unul dintre acestea a fost raționalismul. La aproape toți iluminștii, arată Jose Luis Garcia Garrido, întâlnim preocuparea pentru comparație, ca o consecință a înclinațiilor lor raționaliste. Putem spune că adevăratul motor al tendințelor comparatiste, care de atunci s-au dezvoltat continuu, s-a aflat în *L'Esprit des Lois* (1748) de Montesquieu, care, fără îndoială, a deschis calea pentru ceea ce mai târziu se vor numi politica comparată și dreptul comparat. Tot Montesquieu este considerat, de către Maurice Debesse, drept un precursor al științei comparative a educației⁶. În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și mai ales în primele decenii ale secolului al XIX-lea a început să fie folosit termenul „comparat” sau „comparată” în titlul unor lucrări științifice aparținând unor domenii precum anatomia (de exemplu, Johann Wolfgang Goethe, *Prima schiță la o introducere generală în anatomia comparată*, 1775), lingvistica (de exemplu, Franz Bopp, *Știința lingvisticii comparate*, 1816), literatura (de exemplu, Noël-Laplace, *Curs de literatură comparată*, 1816). În acest context intelectual au apărut și lucrări care, într-un fel sau altul, se refereau la educația comparată.

⁵ Jose Luis Garcia Garrido, *op. cit.*, p. 22.

⁶ Maurice Debesse, „Qu'est-ce que l'éducation comparée”, în *Bulletin de la Société française de pédagogie*, nr. 125, 1958.